

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Устінова Вікторія Олександрівна

УДК 371.147 : 81'243 (07)

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРУВАННЯ
ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Криворізькому педагогічному інституті ДВНЗ «Криворізький національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Малихін Олександр Володимирович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри теорії та історії педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Пальчевський Степан Сергійович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
професор кафедри загальної і соціальної педагогіки
та управління освітою;

кандидат педагогічних наук, доцент

Шерстюк Людмила Валеріївна,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
доцент кафедри англійської мови.

Захист відбудеться «31» січня 2014 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий «30» грудня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок двадцять першого століття характеризується суттєвими змінами та перетвореннями сучасної освіти, викликаними інтеграційними процесами, створенням єдиного інформаційного простору, розвитком гуманізації та глобалізації всіх сфер життєдіяльності суспільства. Сьогодні одним із головних завдань сучасних ВНЗ є підготовка компетентного, конкурентоспроможного фахівця, здатного самостійно та творчо вирішувати питання, здобувати нові знання, необхідні у професійній діяльності.

Нова парадигма вдосконалення вищої школи передбачає поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу. У ній передбачено, перш за все, підготувати майбутнього працівника, який би був здатним застосовувати набуті у період навчання у ВНЗ знання протягом усього життя, а це видається можливим лише за умови забезпечення якісної освіти на етапі її здобуття.

Різноманітні аспекти професійної підготовки фахівців у вищій школі в цілому, а також питання організації навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі розкриваються в дослідженнях В. Андрущенка, С. Архангельського, Г. Балла, В. Безпалька, В. Галузинського, С. Гончаренка, В. Євдокимова, М. Євтуха, І. Зязюна, К. Корсака, Е. Лузік, Н. Ничкало, А. Степанюк, Г. Терещука, В. Чайки та інших. Обґрунтування сучасних вимог до навчально-пізнавальної діяльності студентів здійснили В. Бондар, В. Буряк, В. Лозова, О. Пехота, С. Сисоєва та інші. Проблеми формування й розвитку професійної компетентності сучасного фахівця та її складових розробляють такі науковці, як Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Іванова, А. Маркова, О. Малихін, С. Пальчевський, Н. Ничкало, О. Пометун, Дж. Равен, А. Хуторської, Л. Шерстюк, С. Шишов та інші.

У процесі навчання відбуваються якісні зміни у структурі особистісних якостей студента. Тому важливо спеціально структурувати, тобто ієрархічно впорядковувати компоненти змісту загалом і окремих навчальних дисциплін зокрема. Таке структурування необхідно здійснювати в межах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Ідеться, по-перше, про відношення до особистості того, хто навчається, як до неповторної індивідуальності, створення сприятливих умов для її розвитку, самовизначення та самореалізації через освіту. По-друге, уже визріла об'єктивна потреба в компетентних спеціалістах, здатних творчо організувати освітній процес у конкретних соціально-економічних умовах, швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно вдосконалюватися та розвиватися, тобто відповідати сучасним вимогам, що висуваються до професійної діяльності. Ці підходи відбивають сутність сучасних педагогічних концепцій, реалізація ідей яких потребує перегляду цілей і цінностей педагогічної освіти, змісту та методів навчання майбутніх педагогів.

Утілити сучасні педагогічні ідеї в реальну практику неможливо без спеціального

структурування змісту навчальних предметів у вищій педагогічній школі, яке дозволяє впорядкувати його дидактичні структури таким чином, щоб створити умови для розвитку та самореалізації особистості студента – майбутнього вчителя. Таке впорядкування передбачається в межах розвивального навчання (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков та інші), але його специфіка іноді зменшує можливості використання інших підходів до структурування навчального процесу. Досить часто у ВНЗ воно відбувається на підґрунті традиційного підходу, який недостатньо орієнтований на розвиток особистості студентів, на формування їхніх професійних якостей.

Характер і сутність новітніх дидактичних технологій та їх використання у процесі гуманітарного навчання розглядаються О. Анісімовою, В. Бондарем, М. Гафітуліним, С. Коршуновим, О. Пехотою, Г. Сазоненко, В. Сіденко та іншими. Проблемам особистісно орієнтованого навчання присвячено роботи Г. Балла, І. Беха, В. Давидова, М. Євтуха, М. Кларина, О. Леонтєва, С. Максименка, В. Рибалки, К. Роджерса, О. Савченко, В. Серікова, П. Сікорського, І. Якиманської та інших. Різноманітність можливих способів структурування змісту філологічної підготовки розкриваються у багатьох наукових дослідженнях (В. Алфімов, П. Гусак, О. Мороз, В. Паламарчук, Л. Сіднев, А. Сологуб, В. Тихолаз, Т. Усатенко, Б. Чижевський).

Аналіз стану підготовки студентів педагогічних ВНЗ засвідчує, що існують певні суперечності, а саме:

- між постійно зростаючою потребою у висококваліфікованих спеціалістах освітньої галузі та не завжди відповідним рівнем якості професійної підготовки випускників вищої педагогічної школи;

- між загальною тенденцією, спрямованою на гуманітаризацію освіти, та неповним використанням можливостей гуманітарних дисциплін у процесі навчання майбутніх учителів;

- між наявним реальним змістом гуманітарних дисциплін та потребою його структурування на науково-методичному рівні;

- між уподобаннями і здібностями студента та існуючою парадигмою освіти, яка базується на давно розроблених принципах побудови навчальних планів і неадаптованих застарілих програмах вивчення дисциплін, які повинен засвоїти студент.

Усунення суперечностей, наявних у системі підготовки студентів педагогічних ВНЗ, зумовлює доцільність здійснення спеціального дослідження, спрямованого на з'ясування сутності змісту гуманітарних дисциплін, ефективних дидактичних умов його структурування у відповідності до сьогоденних вимог, що висуваються до якості вищої педагогічної освіти.

Таким чином, у сучасній освітній галузі актуальною є проблема структурування змісту навчання у вищій школі загалом і гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ зокрема.

Усе це й зумовило вибір теми дослідження – **«Дидактичні засади структурування змісту**

гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Здійснене дослідження є складовою науково-дослідницької роботи Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» «Теорія та практика самостійної роботи учнів і студентів» (№ ДР 0100U005594). Тему дисертації затверджено Вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 4 від 08 листопада 2007 р.) й узгоджено у бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Об'єкт дослідження – процес навчання гуманітарних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні дидактичних засад структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів та розробці на їх основі відповідної дидактичної моделі.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. На підставі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначити теоретико-методологічні основи структурування змісту гуманітарних дисциплін у вищій педагогічній школі, уточнити сутність і зміст поняття «структурування змісту гуманітарних дисциплін» та його похідних.

2. Теоретично обґрунтувати дидактичні засади та виявити сукупність дидактичних умов структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

3. Визначити критерії, показники та рівні ефективності структурування змісту гуманітарних дисциплін під час фахової підготовки студентів у вищій педагогічній школі.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність реалізації дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що реалізація розробленої дидактичної моделі, яка передбачає урахування дидактичних засад (гуманітарно-розвивальне освітнє середовище; суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі навчання гуманітарних дисциплін з проекцією на формування в студентів гуманітарної позиції; модернізація навчальних програм з урахуванням міждисциплінарного характеру змісту фахової підготовки та можливостей гуманітарних технологій; раціональність використання інноваційних методик і технологій навчання гуманітарних дисциплін) та створення сукупності відповідних дидактичних умов, забезпечить

ефективність структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ.

Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становлять: загальнодержавні нормативні документи, які відображають основні ідеї здійснення навчального процесу у вищій школі (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Проект національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.); теоретичні основи дидактики (Б. Гершунський, М. Данілов, В. Загвязинський, І. Лернер, М. Скаткін, А. Хуторської) та особистісно орієнтованої педагогіки (Д. Белухін, Є. Бондаревська, В. Серіков, І. Якиманська та інші); ідеї цілісності системи освіти (Б. Лихачов, В. Ляудіс, Л. Новиков, А. Міщенко, В. Сластьонін) і модернізації освіти на компетентнісних засадах (Т. Браже, С. Гончаренко, Д. Ельконін, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, А. Маркова, О. Малихін, Н. Ничкало, Дж. Равен, С. Трішина, І. Фрумін, А. Хуторської, С. Шишов); філософські та психолого-педагогічні положення про закони пізнання й організацію навчально-пізнавальної діяльності (М. Алексєєв, К. Абульханова-Славська, С. Архангельський, Д. Богоявленський, А. Бойко, П. Гальперін, В. Давидов, О. Дусавицький, Е. Ілленков, П. Копнін, Г. Костюк, В. Краєвський, М. Скаткін, Є. Шорохова, Г. Щукіна); про активність суб'єкта й об'єкта у процесі трансформації знань (Л. Арістова, Н. Бібік, О. Брушлінський, В. Євдокимов, В. Лозова, Н. Половнікова, О. Савченко, Т. Шамова); про формування особистості (О. Абдулліна, М. Євтух, В. Загвязинський, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Мороз, В. Сластьонін, Г. Сухобська, Р. Хмелюк, О. Щербаков); методи аналізу педагогічних систем, розроблені В. Загвязинським, Т. Ільїною, Н. Кузьміною, Ю. Кулюткіним, М. Поташніковим, Г. Сухобською, Г. Щукіною.

Комплексний підхід до вивчення проблеми зумовлює використання сукупності теоретичних й емпіричних **методів дослідження**: теоретичні: аналіз філософської, психологічної, загальнопедагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження для синтезу, порівняння й зіставлення різних підходів до обраної проблеми, визначення її теоретичних основ і понятійно-категоріального апарату, уточнення сутності структурування змісту гуманітарних дисциплін; діагностичні методи (анкетування, інтерв'ювання, тестування, експертна оцінка, самооцінка, спостереження) з метою отримання фактичних даних про стан дослідження проблеми структурування змісту навчання в цілому та структурування зміст гуманітарних дисциплін зокрема на практиці; педагогічне прогнозування та моделювання; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірки ефективності реалізації дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ; статистичні методи кількісної та якісної обробки даних для виявлення кількісних і якісних показників результативності дослідно-експериментальної роботи.

Експериментальною базою дослідження є Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» та Кіровоградський державний педагогічний

університет імені Володимира Винниченка. Дослідно-експериментальна робота здійснена упродовж 2009–2012 років.

Наукова новизна полягає в тому, що:

– *уперше* визначено та теоретично обґрунтовано дидактичні засади структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ (гуманітарно-розвивальне освітнє середовище; суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі навчання гуманітарних дисциплін з проєкцією на формування в студентів гуманітарної позиції; модернізація навчальних програм з урахуванням міждисциплінарного характеру змісту фахової підготовки та можливостей гуманітарних технологій; раціональність використання інноваційних методик і технологій навчання гуманітарних дисциплін) та розроблено на їх основі відповідну дидактичну модель, яка складається з чотирьох блоків: теоретико-методологічного, блоку умов, процесуального та результативного; виявлено та обґрунтовано сукупність дидактичних умов, а саме: визначення й ієрархічне впорядкування структурних компонентів змісту гуманітарних дисциплін (цільового, стимулювально-мотиваційного, операційно-діяльнісного, контрольно-регулювального, рефлексивного) у відповідності до цілей фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ; активізація навчальної діяльності студентів засобами розв'язання педагогічних ситуацій на основі структурування їх змісту, що зумовлює формування загальнонавчальних умінь і навичок (організаційних, інтелектуальних, рефлексивних, комунікативних) та відповідних професійних якостей і компетентностей; спрямування структурування на: а) визначення найважливіших для особистісного розвитку та фахової підготовки студентів прийомів і методів роботи; б) пошук і фіксацію послідовності їх реалізації з урахуванням методологічної ролі у процесі навчання.

У процесі дослідження *уточнено* сутність поняття «структурування змісту гуманітарних дисциплін»;

– *подальшого розвитку* набула практика організації різних видів занять з гуманітарних дисциплін шляхом структурування їх змісту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в забезпеченні можливості використання теоретичних узагальнень роботи у процесі перегляду змісту фахової підготовки майбутніх учителів; представленні методичних рекомендацій щодо структурування змісту гуманітарних дисциплін; апробації розробленої методики діагностики рівня якості структурування змісту гуманітарних дисциплін у педагогічних ВНЗ в аспекті його впливу на розвиток професійного та гуманітарного знання студентів за визначеними критеріями та показниками, що має комплексний характер і витримала дослідно-експериментальну перевірку, яка дозволяє реалізувати її в умовах сучасних вищих педагогічних навчальних закладів.

Матеріали дослідження можуть слугувати основою при структуруванні змісту гуманітарних дисциплін у педагогічних ВНЗ; використовуватися на лекційних, семінарських, практичних,

лабораторних заняттях, а також на заняттях, що передбачають комбінаторне поєднання елементів різних видів.

Теоретичні положення, висновки й науково-методичні матеріали щодо структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів *можуть бути використані* в навчальній практиці педагогічних ВНЗ у процесі викладання й вивчення гуманітарних дисциплін (курсів «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Вступ до спеціальності», «Освітні технології», «Педагогіка» тощо), на спецкурсах і спецсемінарах подібної проблематики, під час написання студентами рефератів, курсових і кваліфікаційних робіт. Запропоновані методичні рекомендації забезпечать ефективне вдосконалення організації викладання та навчання гуманітарних дисциплін, спрямованого на формування цілісної гуманітарної картини світу студентів.

Результати дослідження *впроваджено* у практику роботи Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідка № 0537 від 10.06.2013), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 149-н від 25.06.2013), Донбаського державного педагогічного університету (довідка № 68-13-644 від 27.06.2013), ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/3183 від 08.07.2013), Чорноморського державного університету імені Петра Могили (довідка № 03/1068 від 05.06.2013).

Апробація та впровадження результатів дослідження. Різні аспекти й основні результати дослідження обговорювалися та отримали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях різних рівнів:

- міжнародних: «Ольвійський форум – 2013: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, 2013), 2nd International Scientific Conference “European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches” (Stuttgart, Germany, February 18–19, 2013);

- всеукраїнських: Криворізькій сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Кривий Ріг, 2012);

- регіональних: «Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців в контексті євроінтеграційних освітніх процесів» (Кривий Ріг, 2013).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 14 одноосібних публікаціях: 7 – у фахових наукових виданнях України, 1 – у науковому виданні зарубіжної держави, 3 – тези наукових конференцій, 1 – методичні рекомендації, 2 статті – в інших виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (325 найменувань, з них – 25 іноземними мовами), 8 додатків (обсяг – 62 сторінки). Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок, обсяг основного тексту – 178 сторінок. Текст містить 19 таблиць, 18 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної проблеми дослідження, представлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, теоретико-методологічну основу дослідження, розкрито його наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію щодо апробації та впровадження результатів дослідження, подано відомості про кількість і науково-методичний характер публікацій, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – **«Теоретико-методологічні основи структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів у вищій педагогічній школі»** – визначено теоретичні та методологічні основи досліджуваної проблеми, з'ясовано сутність процесу структурування змісту гуманітарних дисциплін, показано психолого-педагогічні особливості його здійснення у фаховій підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Уточнено категоріально-понятійний апарат дослідження, визначено методологічні підходи, реалізація положень яких забезпечує розв'язання завдань дисертаційної роботи на максимально ефективному рівні.

З другої половини ХХ століття науковці активно досліджують одну з ключових проблем сучасної дидактики – відбір та структурування змісту навчальної інформації. Різні наукові підходи та візії щодо вирішення зазначеного питання відображені у працях В. Белікова, М. Данилова, Ю. Діка, П. Ерднієва, Л. Занкова, Л. Зоріної, А. Крутських, В. Мощанського, В. Розумовського, К. Сосницького, А. Сохора, А. Степанюк, А. Умана, А. Усової, В. Шаталова, та інших.

У наукових роботах педагогічної спрямованості поняття *«структурування»* трактується як процес, у якому складові елементи навчального матеріалу відбираються відповідно до цілей освіти, упорядковуються за змістом і формою, вибудовуються за відповідними зв'язками та відносинами, адаптуються до пізнавальних можливостей студентів й об'єднуються з урахуванням певного педагогічного задуму, а також конкретної навчальної ситуації в єдине смислове ціле.

У структуруванні навчальної дисципліни, що здійснюється різними способами, закладено стратегію навчання, яка й зумовлює можливості формування цілісної навчально-пізнавальної діяльності індивідуума. Отже, проблема структурування неминуче пов'язана з пристосуванням навчальної інформації до пізнавальних можливостей студентів. Проте подібну адаптацію не варто сприймати лише як її спрощення, оскільки вона містить у певній мірі також елементи проектування пізнавальних труднощів, долаючи які студенти закріплюють отримані знання, засвоюють нове вміння й підіймаються на новий, більш високий рівень свого професійно-особистісного розвитку.

На підставі сучасних наукових поглядів у педагогіці в цілому й дидактиці зокрема окреслюємо *загальні наукові вимоги* до змісту гуманітарних дисциплін: 1) спрямованість на

здійснення основної мети виховання – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості; 2) побудова на чіткій науковій основі; 3) відповідність логіці та системі, властивій певній гуманітарній науці; 4) взаємозв'язок між окремими навчальними предметами; 5) зв'язок теорії з практикою.

Підхід до компонування навчального матеріалу навколо основних ідей науковцями зводиться до положення – структурувати навчальний матеріал необхідно таким чином, щоб усі теорії, категорії, поняття поєднувалися в одну систему й доповнювали одне одного. У підсумку передбачається засвоєння знань, які б давали змогу вільно оперувати поняттями й категоріями, умінь використовувати знання у практичній діяльності. Під терміном *«структурування змісту гуманітарних дисциплін»* розуміємо раціональну, логічну, послідовну організацію змісту навчального предмета гуманітарного циклу, яка ґрунтується на оптимальному відборі необхідного для засвоєння змісту навчального матеріалу з урахуванням вимог, принципів і критеріїв до нього, міждисциплінарних зв'язків, професійного спрямування в аспекті гуманітаризації освітнього процесу.

Фахова підготовка студентів вищої педагогічної школи певним чином впливає на структурування змісту гуманітарних дисциплін, визначає їх дидактичні особливості: 1) спрямованість на розвиток таких складових професійної майстерності, як цілісність, неперервність, послідовність; 2) підвищення рівня педагогічного впливу на формування особистості студента; 3) урахування в змісті гуманітарних дисциплін відповідності змісту, форм і методів майбутньої педагогічної діяльності до психолого-фізіологічних закономірностей вікового розвитку школярів.

Повноцінне структурування змісту гуманітарних дисциплін у педагогічних ВНЗ неможливе без урахування певних суттєво важливих *вимог до структурування змісту педагогічного знання*: розгляд педагогічного знання як забезпечення єдності мислення, мислекомунікації, миследії; урахування положень новітніх підходів (змістово-процесуального, задачного, імітаційно-ігрового, діалогічного); принципи, методи та прийоми структурування педагогічного знання, спрямовані на формування інноваційної методичної культури студента – майбутнього вчителя; чіткість критеріїв оцінювання професійних і спеціальних знань, умінь і навичок студентів; персоналізація методики вищої педагогічної школи з метою креативного мислення, творчих здібностей, відповідальності, самоорганізованості студента.

Вирішальними для успішності нашого педагогічного дослідження стали такі методологічні підходи, як *аксіологічний, особистісний, діяльнісний та компетентнісний*.

У **другому розділі – «Обґрунтування дидактичних засад і дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ»** – визначено дидактичні засади структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ, розкрито зміст відповідних дидактичних умов у їх

сукупності, а також висвітлено механізм моделювання досліджуваного процесу. Усе це дало змогу представити компоненти дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ. *Дидактичні засади* розуміємо як певні основоположні фундації, які зумовлюють подальшу розробку дидактичних механізмів впливу на здійснення досліджуваного процесу.

У процесі дослідження визначено, що структурування змісту гуманітарних дисциплін у педагогічному ВНЗ має відбуватися на таких *дидактичних засадах*: гуманітарно-розвивальне освітнє середовище; суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі навчання гуманітарних дисциплін з проєкцією на формування в студентів гуманітарної позиції; модернізація навчальних програм з урахуванням міждисциплінарного характеру змісту фахової підготовки та можливостей гуманітарних технологій; раціональність використання інноваційних методик і технологій навчання гуманітарних дисциплін.

Під *дидактичними умовами* структурування змісту гуманітарних дисциплін у процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ розуміємо науково обґрунтовані дії, відповідно до яких відбір масиву основної навчальної інформації, що включається до змісту навчального предмета буде здійснюватися найбільш оптимально.

Процедура структурування змісту гуманітарних дисциплін сприятиме підвищенню ефективності фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ на ґрунті створення *сукупності дидактичних умов*, а саме: визначення й ієрархічне впорядкування структурних компонентів змісту гуманітарних дисциплін (цільового, стимулювально-мотиваційного, операційно-діяльнісного, контрольного-регулювального, рефлексивного) у відповідності до цілей фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ; активізація навчальної діяльності студентів засобами розв'язання педагогічних ситуацій на основі структурування їх змісту, що зумовлює формування загальнонавчальних умінь і навичок (організаційних, інтелектуальних, рефлексивних, комунікативних) та відповідних професійних якостей і компетентностей; спрямування структурування на: а) визначення найважливіших для особистісного розвитку та фахової підготовки студентів прийомів і методів роботи; б) пошук і фіксацію послідовності їх реалізації з урахуванням методологічної ролі у процесі навчання.

Визначені дидактичні засади та сукупність дидактичних умов структурування змісту гуманітарних дисциплін зумовлюють конструювання дидактичної моделі досліджуваного феномену.

Дидактичну модель структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ розуміємо як схематизоване представлення всіх дидактичних заходів, що забезпечують ефективність і результативність такого процесу (рис. 1).

Визначені та схарактеризовані критерії та показники якості структурування змісту

гуманітарних дисциплін дали змогу виділити *рівні реалізації дидактичної моделі*: оптимальний, допустимий, критичний, недопустимий.

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності функціонування дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ» – здійснено аналіз рівня структурованості змісту гуманітарних дисциплін у педагогічних ВНЗ, представлено дослідно-експериментальну програму структурування змісту гуманітарних дисциплін у процесі фахової підготовки майбутніх учителів на основі створення відповідної дидактичної моделі та висвітлено результати експериментальної перевірки ефективності її реалізації.

Для підтвердження висунутого припущення протягом 2009-2012 рр. було проведено педагогічний експеримент на базі Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» та Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка із залученням 404 студентів та 92 викладачів. Було сформовано експериментальну та контрольну групи зі студентів географічного й історичного факультетів за підгрупами вивчення іноземної (англійської та німецької) мови. Зі студентами експериментальної групи (ЕГІ – 200 осіб) протягом двох років проводилася робота за програмами з оновленим змістом і його структурою, спрямована на підвищення якості їхніх професійних, загальногуманітарних, мовних, мовленнєвих знань, умінь, навичок. У контрольній групі (КГІ – 204 особи) заняття проводилися за стандартними начальними програмами.

Проведена дослідно-експериментальна робота – це досвід перевірки висунутої гіпотези без порушення навчально-виховного процесу (природний експеримент).

Мета педагогічного експерименту: дослідно-експериментальна перевірка ефективності реалізації дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ.

Дослідно-експериментальна робота здійснена в три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний) на історичному та географічному факультетах упродовж 2009–2012 років.

На етапі констатувального експерименту було визначено критерії якості структурування змісту гуманітарних дисциплін та їх показники, а саме: якість інформаційного (науково-предметного) рівня, якість дидактичного рівня, якість виховально-розвивального рівня, які характеризуються певними ознаками; вивчено робочі програми з гуманітарних дисциплін із точки зору структурування їх змісту; вивчено способи викладання та засвоєння знань, умінь і навичок із предметів гуманітарного циклу; визначено вимоги викладачів і студентів до структури та змісту навчальних гуманітарних дисциплін; перевірено якість знань студентів з іноземної мови, рівні їхніх гуманітарних знань, іншомовних умінь і навичок.

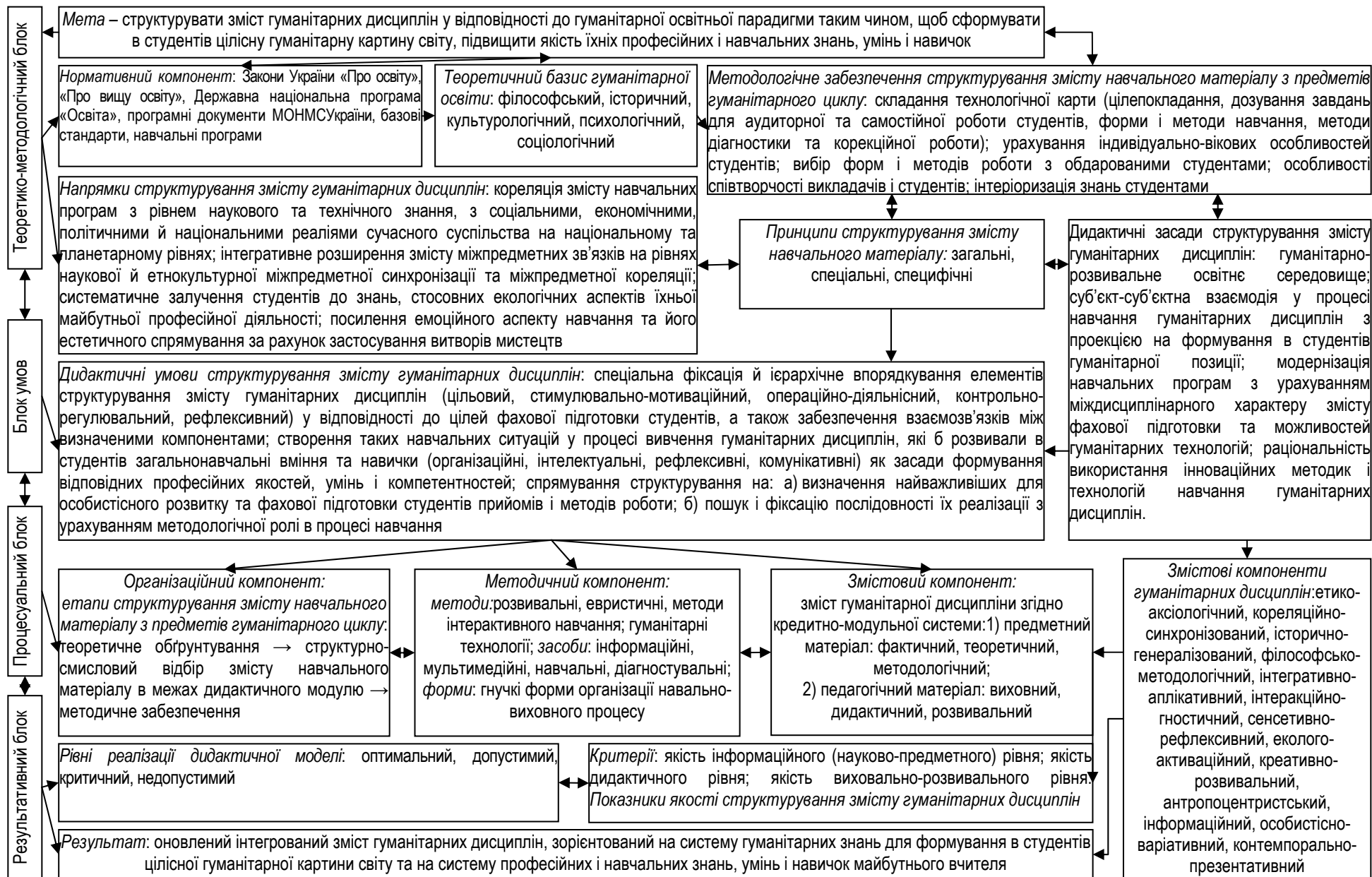

Рис. 1. Дидактична модель структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ

Застосована комплексна діагностика, аналіз і обробка отриманих результатів дали змогу визначити вихідний рівень якості структурування змісту гуманітарних дисциплін у педагогічному ВНЗ як *критичний*.

Навчально-виховний процес було організовано з урахуванням виявлених дидактичних умов. В експериментальній роботі використовували різноманітні методи: дедуктивні, словесно-комунікативні, проблемно-пошукові, робота під керівництвом викладача, навчальні діалогічні дискусії, усний контроль; застосовували методи сприймання й осмислення нового матеріалу, його закріплення; методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання та мотивації студентів; методи контролю й самоконтролю в навчанні; методи словесної та наочної передачі інформації; методи передачі навчальної інформації шляхом практичних дій і тактильного, кінестетичного сприймання; методи формування інтересу в навчанні (метод створення ситуацій апперцепції).

Узагальнення отриманих даних, співвіднесення їх з розробленими критеріями, показниками й ознаками рівнів якості структурування змісту гуманітарних дисциплін і рівнів реалізації дидактичної моделі в навчально-виховному процесі дає змогу зробити висновок про рівень ефективності функціонування дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ.

Результати покомпонентного аналізу рівнів сформованості іншомовних і гуманітарних знань, умінь і навичок студентів педагогічного ВНЗ (табл. 1) довели, що спостерігається загальна позитивна динаміка їх сформованості, порівняно з результатами, отриманими під час констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи. Збільшення кількості студентів експериментальної групи з достатнім і високим рівнями сформованості досліджуваних знань, умінь і навичок та, відповідно, зменшення кількості студентів, що мають середній і початковий рівні, свідчать про ефективність реалізації в навчальному процесі розробленої дидактичної моделі.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості іншомовних і гуманітарних знань, умінь і навичок експериментальної та контрольної груп після формуального експерименту

Компоненти перевірки	Рівні											
	Високий			Достатній			Середній			Початковий		
	До експ.	Після експ.	Динаміка	До експ.	Після експ.	Динаміка	До експ.	Після експ.	Динаміка	До експ.	Після експ.	Динаміка
<i>Експериментальна група</i>												
Іншомовні ЗУН	5	19,5	+14,5	30	41	+11	50	34,5	-15,5	15	5	-10
Гуманітарні ЗУН	0	43	+43	28,1	30	+1,9	42,1	21	-21,1	29,8	6	-23,8
Середній показник	2,5	31,25	+28,75	29,05	35,5	+6,45	46,05	27,75	-18,3	22,4	5,5	-16,9
<i>Контрольна група</i>												
Іншомовні ЗУН	4,9	11,27	+6,37	29,9	31,37	+1,47	31,37	49	-17,63	15,69	7,3	-8,39
Гуманітарні ЗУН	0	20	+20	29,9	37	+7,1	39,1	23	-16,1	30,2	20	-10,2
Середній показник	2,45	15,64	+13,18	29,9	34,19	+4,29	35,23	36	-16,86	22,94	13,65	-9,3

Для статистичної обробки отриманих результатів експериментальної роботи використовувався метод критерію знаків.

Аналіз результатів контрольного етапу експерименту дає змогу констатувати позитивну динаміку як в експериментальній, так і в контрольній групі. Проте порівняльний аналіз результатів показав, що динаміка в контрольній групі зумовлена природним процесом навчання у педагогічному ВНЗ і є незначною у зіставленні з експериментальною групою.

Статистична обробка даних за t-критерієм Стьюдента показала наявність вірогідно значущих відмінностей у контрольній та експериментальній групах у рівнях сформованості іншомовних і гуманітарних знань, умінь і навичок студентів у процесі навчання гуманітарних дисциплін ($p \leq 0,01$).

Результати контрольного етапу експерименту переконують, що підтвердженням ефективності та доцільності експериментальної роботи можна вважати значну позитивну динаміку в експериментальній групі за наслідками реалізації дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін. В експериментальній групі спостерігається оптимальна якість дидактичного рівня структурування змісту гуманітарних дисциплін, у контрольній групі – допустима.

Таким чином, статистичний аналіз діагностичного зрізу під кінець експерименту показав *оптимальний рівень якості структурування змісту гуманітарних дисциплін*, на відміну від виявленого під час констатувального експерименту критичного рівня.

Отже, проведена дослідно-експериментальна робота підтвердила правильність висловленого припущення.

Узагальнення результатів науково-теоретичного аналізу фахової літератури та дослідно-експериментальної роботи дозволяє зробити такі **висновки**.

1. Структурування навчальної інформації є актуальною проблемою у теорії та практиці педагогічної науки, предметом рефлексії у дидактиці та методиці навчання дисциплін у вищій школі. Історія розвитку цієї наукової теми характеризується різноманітністю напрямів досліджень науковців у ХХ ст., обґрунтуванням теоретичних й методологічних положень, що є підставою для подальших наукових розвідок.

На основі аналізу наукової філософської та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначено теоретико-методологічні основи структурування змісту гуманітарних дисциплін у вищій педагогічній школі, а саме: гуманізація, гуманітаризація, демократизація, інтеграція освіти, пріоритетність загальнолюдських цінностей, створення умов для повної реалізації всебічного розвитку кожної людини.

Уточнено термін «структурування змісту гуманітарних дисциплін», під яким розуміємо раціональну, логічну, послідовну організацію змісту навчального предмету, що ґрунтується на оптимальному відборі необхідного для засвоєння змісту навчального матеріалу з урахуванням вимог,

принципів і критеріїв до нього, міждисциплінарних зв'язків, професійного спрямування в аспекті гуманітаризації освітнього процесу.

2. Визначено дидактичні засади структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів, а саме: гуманітарно-розвивальне освітнє середовище; суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі навчання гуманітарних дисциплін з проєкцією на формування в студентів гуманітарної позиції; модернізація навчальних програм з урахуванням міждисциплінарного характеру змісту фахової підготовки та можливостей гуманітарних технологій; раціональність використання інноваційних методик і технологій навчання гуманітарних дисциплін.

Створено сукупність відповідних дидактичних умов, що забезпечують суттєве підвищення ефективності фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ, а саме: визначення й ієрархічне впорядкування структурних компонентів змісту гуманітарних дисциплін (цільового, стимулювально-мотиваційного, операційно-діяльнісного, контрольного-регулювального, рефлексивного) у відповідності до цілей фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ; активізація навчальної діяльності студентів засобами розв'язання педагогічних ситуацій на основі структурування їх змісту, що зумовлює формування загальнонавчальних умінь і навичок (організаційних, інтелектуальних, рефлексивних, комунікативних) та відповідних професійних якостей і компетентностей; спрямування структурування на: а) визначення найважливіших для особистісного розвитку та фахової підготовки студентів прийомів і методів роботи; б) пошук і фіксацію послідовності їх реалізації з урахуванням методологічної ролі у процесі навчання.

3. Доведено, що структура змісту гуманітарних дисциплін складається з трьох взаємопов'язаних рівнів, які визначаються логікою представлення навчального матеріалу як взаємодії методології науки, предметної галузі знання та методики відповідно до принципів його відбору та структурування: інформаційний (науково-предметний), дидактичний, виховально-розвивальний.

Згідно з висунутими до кожного рівня вимогами (виклад навчального знання з урахуванням закономірностей навчально-пізнавальної діяльності студентів; адекватність змісту навчального предмета та логіки його структурування до освітньо-професійного рівня спеціальності; орієнтація структурування змісту гуманітарних дисциплін на формування цілісної гуманітарної картини світу та систему загальнонавчальних і професійних знань, умінь і навичок) та їх показниками (відповідність до державних стандартів і програм; послідовність змісту; доступність викладу навчального матеріалу; використання різних видів і типів джерел як підґрунтя пізнавальної діяльності студентів; багаторівневий і різнобічний методичний апарат; емоційно-образний виклад навчального матеріалу; формування гуманітарної свідомості та гуманітарної позиції студентів), визначено критерії якості структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці

студентів педагогічних ВНЗ, а саме: якість інформаційного (науково-предметного) рівня, якість дидактичного рівня, якість виховально-розвивального рівня, які характеризуються певними ознаками.

Визначені та схарактеризовані критерії та показники якості структурування змісту гуманітарних дисциплін дали змогу виділити рівні реалізації дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ: оптимальний, допустимий, критичний, недопустимий.

4. Розроблено та теоретично обґрунтовано дидактичну модель структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ, метою якої є структурувати зміст гуманітарних дисциплін у відповідності до гуманітарної освітньої парадигми таким чином, щоб сформувати в студентів цілісну гуманітарну картину світу, підвищити якість їхніх професійних і навчальних знань, умінь і навичок.

Виділено основні блоки дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін: дидактичні засади структурування змісту гуманітарних дисциплін; сукупність дидактичних умов, що забезпечують ефективне функціонування моделі; принципи відбору та структурування змісту навчального матеріалу з предметів гуманітарного циклу (загальнометодологічні, спеціальні, специфічні); методологічне забезпечення відбору та структурування змісту навчального матеріалу з предметів гуманітарного циклу: складання технологічної карти (цілепокладання, дозування завдань для аудиторної та самостійної роботи студентів, форми й методи навчання, методи діагностики та корекційної роботи); урахування індивідуально-вікових особливостей студентів; вибір форм і методів роботи з обдарованими студентами; особливості співтворчості викладачів і студентів; інтеріоризація знань студентами.

Отримані під час контрольного експерименту дані засвідчують, що високого рівня сформованості іншомовних і гуманітарних знань, умінь і навичок в контрольній групі досягли лише 15,64 % (динаміка становить +13,18) досліджуваних, в експериментальній групі – 31,25 % (динаміка становить +28,75). Відповідно, у студентів експериментальної групи значно зменшилися показники недостатнього (-16,9) і середнього рівнів (-18,3) сформованості досліджуваних знань, умінь і навичок. Рівень сформованості іншомовних і гуманітарних знань, умінь і навичок студентів контрольної групи відрізняється від вихідного, але незначно.

Проведена дослідно-експериментальна робота довела ефективність реалізації дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ, яка базується на визначених дидактичних засадах і створенні сукупності дидактичних умов – встановлено оптимальний рівень її реалізації в навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. Це втілено у позитивній динаміці всіх критеріїв і показників рівня якості структурування змісту гуманітарних дисциплін (якість інформаційного (науково-предметного) рівня, якість дидактичного

рівня, якість виховально-розвивального рівня) у педагогічному ВНЗ в аспекті його впливу на розвиток професійного й гуманітарного знання студентів, що базувався на визначених компонентах дидактичної структури змісту гуманітарних дисциплін (цільовому, стимулювально-мотиваційному, операційно-діяльнісному, контрольному-регулювальному, рефлексивному).

Статистичний аналіз діагностичного зрізу під кінець експерименту показав оптимальний рівень якості структурування змісту гуманітарних дисциплін, на відміну від виявленого під час констатувального експерименту критичного рівня.

Результати експерименту підтвердили правомірність висунутої гіпотези дослідження й засвідчили, що запропонована дидактична модель забезпечує ефективне й якісне структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ.

Проведене дослідження не може претендувати на вичерпну наукову розробку всіх аспектів складного процесу структурування змісту навчальних предметів і загалом змісту вищої педагогічної освіти. Детального вивчення потребують питання, що пов'язані зі створенням інтегрованого комплексу гуманітарних дисциплін, орієнтованого на формування цілісної гуманітарної картини світу студентів; установленням міждисциплінарних зв'язків у навчальних планах і програмах; співвідношенням пізнавального та ціннісного аспектів у змісті освіти й у змісті конкретних навчальних предметів; конкретизацією процедур відбору змісту гуманітарних дисциплін і доцільності застосування в них інноваційних технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Устінова В. О. Структурування змісту гуманітарних дисциплін як проблема сучасної фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ / В. О. Устінова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / гол. ред. Т. І. Сущенко. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 12 (65). – С. 67 – 72.

2. Устінова В. О. Системний підхід до дослідження структурування процесу навчання гуманітарних дисциплін у вищій школі / В. О. Устінова // Вища освіта України. Гуманітарний вісник. – Дод. 2. – № 3. – Т. III (28). – К. : Гнозис, 2011. – С. 266 – 271.

3. Устінова В. О. Методологічні засади структурування змісту предметів гуманітарного циклу в процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ / В. О. Устінова // Педагогіка вищої і середньої школи: зб. наук. праць / гол. ред. д-р пед. наук В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – Вип. 31. – С. 282 – 287.

4. Устінова В. О. Характеристика загальної структури змісту вищої педагогічної освіти в аспекті модернізації освітнього процесу в Україні / В. О. Устінова // Вища освіта України. Гуманітарний вісник. – Дод. 1. – Вип. 27. – Т. I (34). – К. : Гнозис, 2012. – С. 459 – 465.

5. Устінова В. О. Специфіка структурування змісту гуманітарних дисциплін у вищій школі / В. О. Устінова // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: зб. наук. праць. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2012. – Вип. 8. – С. 133 – 140.

6. Устінова В. О. Структурно-функціональні компоненти дидактичної моделі структурування змісту гуманітарних дисциплін/ В. О. Устінова // Педагогіка. Наукові праці : наук.-метод. журнал. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Вип. 203. – Т. 215. – С. 35 – 38.

7. Устинова В. А. Определение и демаркация дидактических принципов структурирования содержания гуманитарных дисциплин в профессиональной подготовке студентов педагогических вузов / В. А. Устинова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: журнал научных публикаций. – М., 2013. – № 08 (55). – С. 339 – 342.

8. Устинова В. А. Принципы структурирования содержания гуманитарных дисциплин как общедидактическая проблема / В. А. Устинова // European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches. – Stuttgart, 2013. – P. 154 – 156.

Методичні рекомендації

9. Устінова В. О. Структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ : метод. рек. для викл. і студ. пед. ВНЗ / Вікторія Олександрівна Устінова. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2013. – С. 48.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Устінова В. О. Основні напрями реформування вищої педагогічної освіти як методологічне підґрунтя модернізації структури та змісту гуманітарних дисциплін / В. О. Устінова // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : Перша Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (Кривий Ріг, 24 листопада 2012 року) : матеріали Криворізької сесії : У 5 ч. Ч. 4. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2012. – С. 165 – 167.

11. Устінова В. О. Дидактична модель структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних університетів / В. О. Устінова // Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців контексті євроінтеграційних освітніх процесів науково-практична конференція : (Кривий Ріг, 28 березня 2013 року). – Кривий Ріг : ДВНЗ «КНУ», 2013. – С. 89 – 90.

12. Устінова В. О. Дидактичні умови структурування навчального матеріалу дисциплін гуманітарного циклу / В. О. Устінова // Ольвійський форум – 2013 : стратегії країн причорноморського регіону в геополітичному просторі : Міжнародна науково-практична конференція : тези. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Т. 7. Педагогіка. – С. 76 – 77.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

13. Устінова В. О. Характеристика змістовних компонентів гуманітарних дисциплін як педагогічна проблема / В. О. Устінова // Актуальні проблеми філології і методики викладання мов : зб. наук. праць / ред. С. М. Амеліна, А. В. Козлов. – Кривий Ріг, 2011. – Вип. 8.– С. 150 – 158.

14. Устінова В. О. Гуманізація та гуманітаризація освіти як напрями вищої школи / В. О. Устінова // Актуальні проблеми філології і методики викладання мов : зб. наук. праць / ред. С. М. Амеліна, А. В. Козлов. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 9. – С. 230 – 236.

АНОТАЦІЯ

Устінова В. О. Дидактичні засади структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2014.

Дисертацію присвячено проблемі структурування змісту гуманітарних дисциплін у процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ. Проаналізовано основні підходи до визначення сутності процесу структурування змісту гуманітарних дисциплін, уточнено поняття «структурування змісту гуманітарних дисциплін у педагогічному ВНЗ». Комплексно вивчено, визначено й обґрунтовано дидактичні засади структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ, а саме: гуманітарно-розвивальне освітнє середовище; суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі навчання гуманітарних дисциплін з проекцією на формування в студентів гуманітарної позиції; модернізація навчальних програм з урахуванням міждисциплінарного характеру змісту фахової підготовки та можливостей гуманітарних технологій; раціональність використання інноваційних методик і технологій навчання гуманітарних дисциплін та сукупність дидактичних умов структурування змісту гуманітарних дисциплін у процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ. Побудовано й науково обґрунтовано відповідну дидактичну модель.

Реалізовано дослідно-експериментальну програму з перевірки ефективності реалізації досліджуваної дидактичної моделі.

Ключові слова: структурування, дидактичні засади, дидактичні умови, дидактична модель, зміст гуманітарних дисциплін, фахова підготовка, студенти педагогічних ВНЗ.

АННОТАЦИЯ

Устинова В. А. Дидактические основы структурирования содержания гуманитарных дисциплин в специальной подготовке студентов педагогических ВУЗов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности

13.00.09 – теория обучения. Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2014.

Работа посвящена проблеме структурирования содержания гуманитарных дисциплин в процессе специальной подготовки студентов педагогических ВУЗов.

В работе представлено теоретическое обобщение и новое решение вопроса структурирования учебного содержания, а именно гуманитарных дисциплин, что заключается в определении его дидактических основ, которые способствуют повышению эффективности специальной подготовки студентов педагогических высших учебных заведений.

На основе анализа научной философской, психолого-педагогической литературы по проблеме исследования определены теоретико-методологические основы структурирования содержания гуманитарных дисциплин в высшей педагогической школе, а именно: гуманизация, гуманитаризация, демократизация, интеграция образования, приоритетность общечеловеческих ценностей, создание условий для полной реализации всестороннего развития каждого человека.

Уточнен термин «структурирование содержания гуманитарных дисциплин».

Определены дидактические основы структурирования содержания гуманитарных дисциплин в специальной подготовке студентов высших педагогических учебных заведений, а именно: гуманитарно-развивающая образовательная среда; субъект-субъектное взаимодействие в процессе обучения гуманитарных дисциплин с проекцией на формирование у студентов гуманитарной позиции; модернизация учебных программ с учетом междисциплинарного характера содержания специальной подготовки и возможностей гуманитарных технологий; рациональность использования инновационных методик и технологий обучения гуманитарных дисциплин.

Создано совокупность соответствующих дидактических условий, которые обеспечивают существенное повышение эффективности специальной подготовки студентов педагогических ВУЗов, а именно: определение и иерархическое упорядочивание структурных компонентов содержания гуманитарных дисциплин (целевого, стимулирующе-мотивационного, операционно-деятельностного, контрольно-регулирующего, рефлексивного) в соответствии с целями специальной подготовки студентов педагогических ВУЗов; активизация учебной деятельности студентов средствами разрешения педагогических ситуаций на основе структурирования их содержания, что обуславливает формирование общеучебных умений и навыков (организационных, интеллектуальных, рефлексивных, коммуникативных) и соответствующих профессиональных качеств и компетентностей; направленность структурирования на: а) определение важнейших для личностного развития и специальной подготовки студентов приемов и методов работы; б) поиск и фиксация последовательности их реализации с учетом методологической роли в процессе обучения.

Теоретически обоснована и разработана дидактическая модель структурирования содержания гуманитарных дисциплин в специальной подготовке студентов педагогических ВУЗов, целью которой

является структурирование содержания гуманитарных дисциплин в соответствии с гуманитарной образовательной парадигмой таким образом, чтобы сформировать у студентов целостную гуманитарную картину мира, повысить качество их профессиональных и учебных знаний, умений и навыков.

Выделены основные блоки дидактической модели структурирования содержания гуманитарных дисциплин цикла: дидактические основы структурирования содержания гуманитарных дисциплин; совокупность дидактических условий, которые обеспечивают эффективное функционирование модели структурирования содержания учебного материала по предметам гуманитарного цикла (общеметодологические, специальные, специфические); методологическое обеспечение отбора и структурирования содержания учебного материала по предметам гуманитарного цикла: составление технологической карты (целеполагание, дозирование заданий для аудиторной и самостоятельной работы студентов, формы и методы обучения, методы диагностики и коррекционной работы); учет индивидуально-возрастных особенностей студентов; отбор форм и методов работы с одаренными студентами; особенности сотворчества преподавателей и студентов; интериоризация знаний студентами.

Осуществленная экспериментально-исследовательская работа подтвердила эффективность реализации дидактической модели структурирования содержания гуманитарных дисциплин в специальной подготовке студентов педагогических ВУЗов, которая базируется на определенных дидактических основах и создании совокупности дидактических условий – установлен оптимальный уровень её реализации в учебно-воспитательном процессе педагогического ВУЗа.

Ключевые слова: структурирование, дидактические основы, дидактические условия, дидактическая модель, содержание гуманитарных дисциплин, специальная подготовка, студенты педагогических ВУЗов.

ANNOTATION

Ustinova V. O. Didactic fundamentals of structuring the Humanities content in the process of students' professional training at pedagogical HEEs. – Manuscript.

Thesis on gaining scientific degree of Candidate of Pedagogy in speciality 13.00.09 – theory of education. – Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. – Ternopil, 2014.

The thesis dwells upon the problem of structuring the Humanities content in the process of students' professional training at pedagogical higher educational establishments (HEEs). The principal approaches to the essence of structuring the Humanities content denomination have been analyzed, the notion “structuring the Humanities content at the pedagogical HEE” has been specified. The didactic fundamentals of structuring the Humanities content in the process of students' professional training at pedagogical HEEs have been all-embracingly investigated, determined and grounded, gaining in particular: creation of humanitarian-and-

developmental educational space realized in the form of “human dimension”; purposeful elaboration of subject-subject interaction in the educational process aimed at students’ humanitarian position formation; appliance of opportunities the humanitarian technologies provide into the curriculum modernization regarding the inter-subject nature of the Humanities content; realization of innovative methods and technologies in the process of teaching the Humanities as well as a complex of didactic principles in structuring the Humanities content in the process of students’ professional training at pedagogical HEEs. A corresponding didactic model has been designed and scientifically grounded.

A research-and-experimental programme to test the effectiveness of the didactic model realization has been stated.

Key words: structuring, didactic fundamentals, didactic conditions, didactic model, the Humanities content, professional training, students of pedagogical HEEs (higher educational establishment).